

БУРЯАД ҮНЭН

1995
ОКТАБРЬ
4
Намарай, дунд хүлээн
тахиа
харын 11
СРЕДА
гарагай 4
№187 (19280)
Газетын сэн
хэлсээтэ.

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

Ургаса хуряалга-95

ҮШӨӨ ХЭДЫ АЛХАМ УРАГШАА

(хүдөө ажахын шэнжэлэл)

Харай хайн нилээд орой
онин мэдүүлжэ, хүүлэй
бүрхэг, буруулган
бороотойшые байба.
гайхалтай бэшэ. Мүнөө
яала хожом болотор
дулаахан, тэжээл
ургаса хуряахада
ургаа үдэрнүүд олон
Хүйтэрхэ, бороо,
саһанайшые орохо
болоо бээ.
урда тээ
хүдөөгэй
илангая таряанай,
ургаса хэр хайса
үрдибэ гэжээ?
долоон хоногто
дээр хэр ехэ ажал
Энэ талаар хаража
бүхы дээрээ хуряагдаха
244 гектар таряанай
анхаагдаа гэхэ гү, али
хахадын шахуу
буулагдаа. Үнгэрэгшэ
үедэ 100-һаа үлүүтэй
гектар таряан хадагдаа.
Тийхэдэ 139.294 гектар
таряан хуряагдажа,
түнн ороон сохигдоо.
анэ үедэ оройдоол 59
гектарай ургаса
байгаа һон.
бүгэдэнһөө харахада,
ондо дилэнхи олон
удай ажахынуудай таряа
урда жэлэйхиһээ
урагштай ябуулжа
һаань, республика соо
ехэ газарай ургаса
һууна. Илангаяа
Түнхэнэй, Бэшүрэй,

Мухар-Шэбэрэй, Хориин,
Хяагтын, Баргажанай
аймагуудта хадагдаха,
хуряагдаха таряан ехэ. Ивалгын
аймагай ажахынууд оройдоол
7822 гектар таряа хуряажа абаха
аад, тэрэнэйнгээ миил 2816
гектарыень хадаба, хуряаба.
Ургаса хуряалгаяа нигэжэ
унжагайруулжа байгаа һаа,
олохон аймагуудай
ажахынуудай ехэ таряагаа
саһанда даруулхань холо бэшэ.
Үнгэрһэн долоон хоногто
Яруунын, Кабанскын,
Хэжэнгын, Зэдын,
Прибайкалин аймагуудай
таряа хадалга, хуряалгаяа
урагшань нилээд даб гүүлээ.
Тийхэдэнь хура бороогой
ороһондо шалтаад, Баргажанай,
Хурамхаанай, Мухар-Шэбэрэй,
Хяагтын, Ивалгын аймагуудай
ажахынууд мүртэй хүдэлмэри
хээгүй.
Хэрбээ энээнэй урдахи
долоон хоногтой дүнгөөр
Хэжэнгын аймаг бүхы 15 мянга
үлүүтэй гектар таряанайнгаа
миил 2360 гектарыень
хуряагаад, нилээд гээгдэжэ ябаа
һаа, мүнөө долоон хоногто
шанга хүдэлжэ, бүхыдэнь 8700
гектарай ургаса абаад байна.
Тэрэшлэн сагай уларилэй ехээр
муудажэ хаатуулаагүй һаань,
Кабанскын, Захааминай,
Прибайкалин аймагууд ойрын
үдэрнүүдтэ таряагаа хуряажа
дүүргэжэ аргагай.
Энэ жэлдэ республика соо
2000 гектарта хартаабха
хуряагдаха ёһотой һаа,

сентябриин 29-нэй мэдээгээр
тэрэнэй 1611 гектарынь
малтагдаа. Хамта 12.285 тонно
хартаабха абтаба. Ивалгын,
Түнхэнэй аймагуудай
ажахынууд хартаабхаяа хуу
малтажа абаа. Загарайн,
Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй,
Хяагтын аймагуудта тэрэн
баһал хуряагдажа дүүргэжэ
дүтэлэнхэй. Харин Бэшүрэй,
Тарбагатайн аймагууд

хартаабха малталгаяа үшөөл
унжагайруулһаар.
Бүхы дээрээ олонхи
аймагуудта хартаабхын ургаса
недондонойхитой адлирхуу, гол
түлэб гектарай 85-90, 100 хүрэтэр
центнер абтана.
Мүн бүхы 1015 гектар овоштой
363,4 гектарынь хуряагдаад,
хамта 3836 тонно огородой
эдеэн сутлуулагдаа. Эндэ абтаха
ургаса үшөөл ехэшгэ.

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДА ТАРЯНАЙ УРГАСЫН ХЭР ХУРЯАГДАЖА БАЙҢАН ТУХАЙ 1995 ОНОЙ СЕНТЯБРИИН 29-НЭЙ МЭДЭЭН

Аймагууд	Хуряагдаха таряан (гектарээр)	Тэрэнһээ хадагдаһанынь (процентээр)	Хуряагдаһан таряан (гектарээр)	Гектар бүри-һөө абтаһан ургаса (центнерээр)
Хойто-Байгалай	150	100	150	15
Кабанскын	19.095	96	11.231	16
Захааминай	4932	99	2991	6
Яруунын	18.256	99	7173	13
Прибайкалин	4408	55	2593	13
Зэдын	40.097	58	22.679	10
Хэжэнгын	15.054	58	8700	9
Загарайн	11.590	52	8070	10
Тарбагатайн	18.206	50	9094	12
Хурамхаанай	13240	49	6073	10
Мухар-Шэбэрэй	46.389	48	18.250	13
Хорин	17.263	44	5779	10
Бэшүрэй	37.136	43	14.774	10
Баргажанай	9730	40	4127	13
Хяагтын	27.955	38	9500	10
Ивалгын	7822	36	2686	9
Сэлэнгын	17.813	31	3500	12
Түнхэнэй	12.911	31	3972	10
Республика бүхыдөө	322.244	49	139.294	11

Декабриин 17- һунгалтын үдэр ҺУНГАГШАД МЭДЭХЭ ЁһОТОЙ

Буряад Республикын Арадай
Хуралай "Железнодорожно
һунгуулин 45-дахи округтоо
Буряад Республикын Арадай
Хуралай депутатай һунгалта
зарлаха тухай" тогтоол гаража,
тус һунгалта байгша оной
декабриин 17-до үнгэргэжэ гэлэн
шидхэбэри абтаа гээд мэдэжэ
байна ёһотойг. Болзроһоо урид
манай республикаһаа гаража
ошонон депутатай орондо
Арадай Хуралай шэнэ депутат
һунгагдаха болоно.

Республиканы нэгэдээлнүүд болон
һунгагшадый бүлэгүүд тус
округтоо депутата
кандидатуудые дэбжүүлжэ
эрхэтэй гээд һунгагшадтаа
Буряад Республикын
һунгуулин комисси һануула.

Партинууд, хүдэлөөнүүд
болон нийтийн нэгэдээлнүүд
һунгуулин нэгэнһээ үлүү
нэгэдээлдэ орожо болохогүй юм.

Буряад Республикын 50
хүнһөө үсөөн бэшэ эрхэтэдһээ
бүридэһэн һайндуранай нэгэдэл
һунгагшадый бүлэг гэжэ
тоологдодог.

Хамтын судлаанай бүлэгэй
гэшүүн бүхэнэй гар табилгатай
протоколоор һунгагшадый бүлэг
баталагдааг. Тус бүлэгэй
гэшүүдэй фамили, нэрэ обог,
гүйсэдөөр бэшгэжэ,
ажаһуудга газарын заагдаһан
байха ёһотой. Тэрэнһээ гадна
хамтын суглаанай протокол
районной захиргаанаар
баталагдаһан байдаг.

Һунгагшадый бүлэгүүд хамтын
суглаанууд дээрээ депутата
кандидатуудые дэбжүүлжэ.

Республикын һунгуулин
нэгэдээлнүүд Буряад
Республикын һунгуулин
комиссиар, һунгагшадый
бүлэгүүд округной һунгуулин
комиссинуудаар бүридхэдэ
абтадаг байна.

Депутада кандидатые
дэбжүүлхын тула һунгуулин
округтой һунгагшадый 3 процент
хүнэй гар табилгатай хуудан
хэрэгтэй юм.
Хүнүүдэй гар табилгатай
хууданууд, депутата
кандидатуудые дэбжүүлһэн тухай
һунгуулин нэгэдээлэй ба
һунгагшадый бүлэгэй
шидхэбэри, тус һунгуулин
округтоо депутата кандидат
болохо зүбшөөл һунгалтын
болохо үдэртөө 27 үдэр урид
һунгуулин округной
комиссида дамжуулан үтэдэг
юм. Эдэ бүгэдые һунгагшад
мэдэхэ ёһотой.

М. СЕМЕНОВ,
Буряад Республикын
һунгуулин
комиссин секретарь.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ЮУМЭН ЭЛБЭГ ААД...

Эдөө хоолой зүйлнүүд	Тэрэнэй сэнгүүд
торгын зүгһөө наймаалагдаһан:	
килограмм мяхан	12.000
килограмм мяхан	16.000
кой килограмм мяхан	12.000
вөө ороһон: үхэрэй килограмм мяхан	11.000-16.000
мориной	11.000-14.000
гахайн	16.000-18.000
даагүй гахайн саала	17.000-18.000
даһан гахайн саала	25.000
ой мяхан	11.000-12.000
ойн бройлерно фабрикийн	
ай мяхан	13.500-14.500
Удын шубуунай фабрикийн	
ой мяхан	10.500
Удын мяханай комбинатай үйлэдбэрилһэн:	
евская	24.420
жайн шанагдаһан колбаса	32.230
евская" сортын	22.330
евская" сортын	28.380
евская" сортын	28.380
евская" сортын	20.130
евская" сортын	24.860
евская" сортын	35.530
өө худалагдаһан: "одесскэ", "таллинскэ",	
евская" сортнуудай колбаса	26.000-29.000
евская" сортнуудай колбаса	30.000
евская" сортнуудай колбаса	34.000
евская" сортнуудай колбаса	
евская" сортнуудай колбаса	45.000
евская" сортнуудай колбаса	23.000
евская" сортнуудай колбаса	12.000-13.000

селедко	16.000
даһалагдаагүй омоли	11.000
ялаагана	4.000
язь	12.000
сом	5.000
һүнэй зүйлнүүд: хотын һүнэй комбинадай	
хахад литрэй шэлтэй һүн	1.800
снежок	2.150
тарга	2.000
250 грамм зөөхэй	2.900
250 грамм эзэгэй	2.900
100 грамм саахарлагдаһан эзэгэй	1.200
Үмсэһөө ороһон: 650 грамм зөөхэй	15.000-18.000
килограмм эзэгэй	6.000
литр һүн	3.000
Огородой эдеэнһээ: хүнэг хартаабха	8.000
килограмм хартаабха	1.300
морхооб	3.000
помидор	6.000
свекло	3.000
үгэрсэ	8.000
һонгино	2.000-2.200
чеснок	6.000-6.500
Жэмэсүүдһээ: яблока	5.500-6.000
виноград	15.000
банан	9.000-9.500
груша	8.000
арбуз	5.000
Тахяагай 1-дэхи категориин 10 үндэгэн	5.500
2-дохи	5.100
Зүгын тоһон	24.000

Редакция социальнo-экономическа
таһар.

ШАТНАА

Эрдэм шэнжэлэлгын талаар
габьяатай байһанайнь түлөө
Россин Федерацийн Президент
Буряад Республикын эрдэмтэдтэ
"Россин Федерацийн эрдэмэй
габьяата ажал ябуулагша" гэлэн
хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо гээд:
Горденко Иван Власовичта
Россин Эрдэмэй академийн
Сибирин отделения Буряадай
геологийн институтай
лабораторие даагша, геолого-
минералогийн эрдэмэй доктор.
Дондуков Улзы-Жаргал
Шойбоновичто Доржи
Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай
гүрэнэй багшанарай институтай
профессор, хэлэ бэшгээй
эрдэмэй доктор.
Ковалевский Александр
Леонидовичта - Россин Эрдэмэй
академийн Сибирин
отделения Буряадай геологийн
институдай ахмад эрдэмтэ
хүдэлмэрилэгшэ, геолого-
минералогийн эрдэмэй доктор.

Ургаса хуряалга-95

САГАЙ УЛАРИЛНАА ДУЛДЫДАН...

Таряашан бүхэнэй ажабайдал сагай уларилнаа сэхэ дулдыдагай ааб даа. Мүнөө жэлэй сагай уларил таряашагда хүнгэн байгаагүй. Сентябрь харын тэн болотор бурханай үршөөлөөр дулаан үдэрнүүд яхала тогтожо, орооһото ургамалнуудай эдешэхэ байдалдань яхала найнаар нүлөөлбэ. Юрэдөөл, силосэй ургамалнуудые хуряаха ябадалда эдэ үдэрнүүд яхала нүлөөлөө гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Мүнөө жэлдэ сагай уларилнаа боложо, Тарбагатайн аймагай ажахынууд ургаса хуряалгая сентябриин тэнгээр эхилхэн байна. Саһанай оротор саг бага үлөөшье хаань, ажахын механизаторнууд ургаһан ургасаяа сүм хуряаха гэжэ яхала оролдожо байнхай. Мүнөө жэлдэ мүнгэн хангай дуталдан дээрһээ техникэ, машинын заһабарилга өхөл шанаргүй байгаа.

Таряашадай ажахынуудай "Искра" нэгдэлэй тракторна гурбан бригада ургаса хуряалгая яхала саг соогоо эхилбэ. Эдэнэр байгша ондо өхэ талмай гэхэ гү, али ургаса хуряалгын агрегата дунда зэргээр 200 гектарай ургаса хүртэхөөр багсаамжаладана. Ажахын тракторно-таряан

ажалай бригадын хуряалгын агрегадууд сэлмэг эдэ үдэрнүүдые һамбаашалан, яхала ажаллажа байна. Жэшээлхэдэ, Илья Васильевич Мясниковай ударидадаг коллективэй комбайнёрнууд үнгэрһэн жэлнүүдэйхидэл ади харюусалгатай хаһын үедэ урмашамаар үрэ дүнгүүдые туйлажа байна. Комбайнёрнууд Василий Платонович Казаев, Фёдор Фёдорович Трифонов гэгшэд эдэ үдэрнүүдтэ 7 мянган гаран центнер орооһо сохибо. Николай Кабылкин, Леонид Будников, Андрей Родионов, аха дүү Григорий, Василий Афанасьевууд болон бусад механизаторнууд үдэр бүрийнгөө нормые үлүүлэн дүүргэхые оролдоно.

Намарай сагай хэды оройтожо байгаашье хаань, ажахынгаа адууһа мада элбэг хүрэхэ тэжээл бэлэдхэхэ талаар тодорхой ажалаа ябуулан зандаа. И. В. Мясниковай толгойлдог үбһэшэдэй бригада даб дээрэ 3500 центнер һайн шанартай тэжээл бэлэдхээ.

Ажахын механизаторнууд тоһо, түлишын материалаар хэды ядалдаашье һаа, ургаса хуряаха шухала кампанияа саг соонь дүүргэхэ гэжэ оролдоно.

Үнгэрһэн жэлдэ энэ ажахын механизаторнууд 37 мянган центнер орооһото ургамалнуудай ургаса хуряаһан һаа, мүнөө жэлдэ энээнһээ дээшэ орооһо таряа абаха ханалтай хүдэлнэ. Мүнөө жэлдэ ургаса муу гэхээр бэшэ. Жэшээлхэдэ, "Колодчих" ба "огород" гэгһэн газарай гектар бүхэнһөө дунда зэргээр 16-17 центнер орооһон абтажа байна.

Энэ ажахын таряашад орооһонийгоо тоогые бэлдэхэ талаар яхала ажал ябуулаа. Энэ хэрэгтэ орооһоний тоогые даагша Роман Себастьянович Тихонов өхэ үүргэ дүүргэбэ. Орооһоний складуудые сагаадаха, дезинфекци хэхэ талаар өхөхөн ажал ябуулаа.

Энэ хэрэгтэ Леонид Васильевич Малых, Николай Петрович Будников гэгшэд байһан техникэ, түхээрэлгэнүүдэ заһабарилжа, саг соонь хүдэлгэжэ эхилээ.

Саг ошобо. Ажахын механизаторнууд энэ шухала хэрэгтэ саг соонь үнгэргэхэ гэжэ яхала оролдожо байһаниинь гайхалтай. Удааржа, унжагайржа байха саг халаба гэжэ эдэнэр һайн ойлгоно.

С. ТЮЛЮКИН.

Ленинэй орден то локомотив-вагон заһабарилгын механическа цехтэ Валентина Михайловна Торина хүтэлбэрилдэг мастерска участка дүшөөд томышылдогшод, үрэмдэгшэд хоёр халаанда хүдэлдэг мн. Дүй дүршэлтэй, үнинэй олон станогто хүдэлдэг Анатолий Яковлевич Галимов шатунна хагсаралга халаанайнгаа даабари холо үлүүлэн дүүргэдэг заншала ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үрэмдэгшэ А. Я. Галимов.

С. БАЛДУУН

ҮБНЭН ЭЛБЭГЭЭР БЭЛЭДХЭГДЭЭ

Анаагай хамтын-хубаарилгын предприятия мүнөө жэлдэ үбһэшэдэй даабариа үлүүлэн дүүргэбэ. Энэ ажахын механизаторнууд бүхыдөө 1134 тонно бүдүүн тэжээл нөөсөлбэ һаа, нүүдэй мэдээгээр, дүн хамта 1210 тонно үбһэ һүрилхэн байха юм. Хасуургайн хамтын-хубаарилгын предприятия үбһэ бэлэдхэхэ түсэбөө баһал үлүүлэ, 1040 тонно тэжээл нөөсөлбэ. Энэнь түсэбһөө гадуур 150 тонно үбһэн сомогдоһон болоно.

Аймаг дотороо эгээл өхэ үбһэ нөөсөлхэн ажахынуудай тоодо Дээдэ-Тайсын хамтын-хубаарилгын предприятия оролсоно. Энэ ажахы байгша ондо бүхыдөө 1754 тонно бүдүүн тэжээл бэлэдхэн байна. Удаадахи хуурида Георгиевкын предприятия гарахада, 1600 тонно үбһэ һүрилбэ.

Хорин аймагай ажахынууд шэмэтэ тэжээл муртэй бэлэдхэжэ шадабагүй. Хорин хамтын-хубаарилгын предприятия ба Булумаи колхоз

хоёр нэгэһие тонно силос дараагүй байха юм. Хасуургайн предприятия эдэнэй хажууда яхала өхэ силос дараа гэхэ гү, али бүхыдөө 3060 тонно шэмэтэ тэжээл нөөсөлбө. Иигэжэ тэдэнэр хараалһан зорилгоёо нэрэтэй түрэгтэйгөөр бөлүүлжэ шадаа. Дээдэ-Тайсын, Георгиевкын предприятинуудай коллективүүд силос дараха түсэбөө миил хахалдаа.

Эндэхэй найман ажахынууд сенаж дараха талаар яхала урдалхуу ябана. Дээдэ-Тайсын предприятия энэ зүйлэй тэжээл аяар 474 тонно бэлэдхээ.

Аймаг дотор нөөсөлгэдһэн тэжээл бүхыдэнэ абаад харахада, 10000 тонно үбһэн, 15000 тонно силос бэлэдхэгдһэн байна. Бүдүүн тэжээл нөөсөлхэ түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ.

Энэ баримта юу гэрцэллэнб гэхэдэ, аймагай ажахынуудай нийтын адууһа мал үбэлэй-хабарай үедэ тэжээлээр яхала хүрэхөөр хангадһан болоно гэгшэ.

Л. ЦЫРЕМПИЛОВ,

"Удинская новь" газетын редактор.

ҮБЭЛДӨӨ БЭЛДЭНЭ

Түнхэнэй аймагай хуурин тосхонуудай нютагай захиргаан сооһоо объектнуудые үбэлдэ бэлдэхэ хүдэлмэри байнхай.

Нютагай захиргаануудта мүнгэ зөөрин дутадагшад арга боломжонуудаа элсүүлэн, заһабарилгын хүдэлмэри Жэшээлхэдэ, Тооро нютагай захиргаанай харьяата Зура Шанаа, Шулуута хууринуудай социальн-соёлой объектууд сүм заһабарилжа, түлээгээр хангаһан байна. Тооро, Зура Шанаа хууринуудай үхибүүдэй сад-яслинууд, хургуула дулаасуулагдажа эхилээ. Нютагай захиргаанай зайһан Данзанович Маланов эдэ объектнуудые бэлдэхын тула өхөр гаргаһан байна.

А. АМОГО

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН АЖАЛАЙ ДОЛООН ХОНОГ

"Агропромышленна комплексдо хэгдэжэ байһан хубилалтанууд, дэлгүүрэй харисаанай оршон байдалда хүдөө ажахын үйлдбэриг эрдэмтэд болон мэргэжэлтэдээр хангалгын зорилгонууд, хараа түсэбүүд" гэгһэн эрдэмэй-ажал ябуулгын конференци октябриин 5-да Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академидэ болохо.

Буряад Республикын Правительствоын нэгдэхэ орлогшо М. А. Спиковай хүтэлбэрилдэг министрствэнүүд болон албан зургаануудта 1996 ондо һүнэй комплексые хүгжөөхэ программа, Байгал нуур тухай асуудалнуудаар Правительствоын комиссийн заседанида материалнуудые бэлдэхэ хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ байна. Газарай нөөсөнүүдэй болон газар эсхэмжэлгын талаар гүрэнэй комитет хотын хүн зондо газар таһалжа үгэхэ тухай асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ. "Забайкалин нарин ноһото үүлтэрэй буряадай түхэлэй хонидые үлөөхэ, тиихэдэ шэрүүн ба шэрүүбэр ноһотой хонин хүрэгые олошоруулаха тухай" асуудалаар зүблөөн зарлагдаха юм.

Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовоай харьяата Экономикын, Финансын, Ажалай ба хүн зоние ажалаар хангалгын министрствэнүүдтэ, өсөд албан зургаануудта энэ долоон хоногой туршада социальн-экономическа шэнжэтэй хойшолоулашагүй шухала асуудалнуудые шийдэхэ хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ. Тийгэжэ түлишын-элшэ хүсэней комплексдо түлбэринүүдые нэрижуулаха талаар комиссийн заседани тэрэнэй түрүүлэгшэ доро октябриин 3-да үнгэрэгдөө. Ондоо тэһээ асарагдаһан архи дарһанда нэмэлтэ нолог ашаха тухай асуудалаар зүблөөн октябриин 2-то болобо. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусхэ дайнай ветерануудые түлишөөр хангаха асуудалнууд октябриин 4-дэ зүбшэн хэлсэгдэхэ байна. Республикын хүдөө ажахыда мүнгэн хангай политикин ямараар бэлдүүлэгдэжэ байһые шэнжэлхэн хүдэлмэри Экономикын министрствэдэ үргэлжэлүүлэгдэхэ. Эд бараанай урьһаламжын эрхэ байдалда түлишэ-түрхилгын материалнуудаар хангаха тухай асуудалаар Россин Федерацийн министрствэдэ эльгэгдэжэ баримта мэдээнүүдые Финансын министрство энэ долоон хоногто бэлдэхэ. Бэшүүрэй аймагта бюджетэй гүйсэдхэлыг шалгаха шалгалта мүн дэ үнгэрэгдэхэ юм. "Тоосоондо абахань хүндэ хүшэр олзо оршонууд ба гаршануудай талаар олчын хэрэг эрхилдэг эрхэтэдэй патентын түдөө түдбэри бии болгохо тухай" Правительствоын тогтоолые бэлдэхэ хүдэлмэри Буряад Республикын гүрэнэй нологой инспекцидэ

ябуулагдаха байна.

Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо Л. Ч. Нимаевагай харгалзадаг албан зургаанууд 1996 ондо хүн зоние социальна талаарнь хамгаалгын комплексно программа бэлдэхэ, үхибүүд болон хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй зунай амаралта болон элүүржүүлгын дүнгүүдээр захиргаануудай, министрствэнүүд болон албан зургаануудай толгойлогшонорой зүблөөн үнгэрэгдэхэ. Ноябрьрин 10-да эмхидхэгдэхэ "Үхибүүдтэ туһалыт" гэгһэн гурбан часһаа үлүү саг соо үргэлжэлхэ телемарафондо мүн лэ бэлдэхэ юм. С. Есенинэй түрөөр 100 жэлэй ойдо зориулагдаһан үдэшэ октябриин 5-да Үндэһэтэнэй библиотекэ соо эмхидхэгдэхэ. Забайкалийн хуушанай ёһо заншал сахишадай уран зурагай искусствын выставкэ энэ долоон хоногто Этнографическа музейдэ нээгдэхэ юм. "Байгал" ансамблин артистнууд Ирак болон Иорданияга гастролёо үргэлжэлүүлхээр. Эрдэм һуралсалай министрство экономикын талаар бүхэроссин олимпиадын дүнгүүдые согсолхо байна. Буряад ороной техникескэ мэргэжэлэй хургуулинуудта залуу хүдэлмэришэнэй долоон хоног үнгэрэгдэхэ. Техническэ мэргэжэлэй училищинуудта лицензи олголын хэрэг энэ долоон хоногто эмхидхэгдэхэ.

Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо Л. П. Табалаевай ударидадаг министрствэнүүд болон албан зургаануудта республикын арадай ажахые үбэлдэ хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ юм. Энэ долоон хоногто Барилгын болон архитектурин министрство Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусхэ дайнай ветерануудай байрын гэрэй, Мухар-Шэбэрэй аймагай түбэй больницын, Тугнын нүүрһэнэй уурхайн, Улаан-Үдэ хотын гэр байра барилга дээрэхи оперативна штабуудай заседанинуудые үнгэрэхэ.

Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо Н. А. Астапенкын ударидадаг албан зургаанууд полиграфическа нийжэтэй акционернэ бүлгэм байгуулаха, нимэ зорилготойгөөр хамтын ажал ябуулаха асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ байна. "Буряад ном" гэжэ акционернэ бүлгэмые худалдаха талаар инвестиционно конкурэ октябриин 5-да үнгэрэгдэхэ.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствоын хэлбэлэй албан.

ДҮНГҮҮД СОГСЛОЛГО

"Илаата" гэжэ комп программа ветерануудай байдалые хамгаалха асуудалнуудые шийдэхэ олгобо. Тус програм дүнгүүдые Правительство харьяа согсолһон байха юм. Мүнгэ зөөрин дүр дээрһээ дайнай ветеран ара талада ажалалтада унаһан сэрэгшэдэй анхаралаа хандуулаха, үзүүлэхэ талаар бүхы хамтат гүйсэд дүүрэнэр бэлдэжэ гэжэ тэмдэглэгдэ. Тиймэһээ Правительство тус үндэһөөр хэдэн тоарилга ябуулануудые бэлдэ харяалба. Ветерануудта зориулагдаг квартиратай байрны барилгыг түгсэжэ, тушаахаар, дайнай богино талада хүдэлхэн ветеран хангада худалдаа найма ажаһуудал хангалта үргэлжэлхэ харяалда. Буряад Республикын зоние социальна хамгаалгын, Элүүрэгшын болон министрствэнүүд "Ветеран тухай" Хуули дотор лагдаһанай ёһоор Эсэгэ хамгаалгын Агуусхэ ветерануудые, инвал санаторида; куроортэ түлөөлэгүй шувтар хүнгалалтэй болон пенсионтээр эм домуудар ёһотой. Буряад Республикын Правительствоын

Буряад Республикын Хуули

"БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН 1995 ОНОЙ РЕСПУБЛИКАНСКА БЮДЖЕТ ТУХАЙ" ХУУЛИДА ХУБИЛАЛТАНУУДЫЕ БОЛОН НЭМЭЛТЭНҮҮДЫЕ ОРУУЛХА ТУХАЙ

Статья 1. "Буряад Республикын 1995 оной Республиканска бюджет тухай" Буряад Республикын хуулида ийм хубилалтануудые болоод оруулхуудые оруулха:
1-дэхи статьяда:
гаргашануудаа 18.194,6 миллион түхэригөөр үзүүлэх, өөһэдэйнгөө олзо 4000 миллион түхэригөөр эх болгохо;
түхүүшын абзац соо "нютагуудые дэмжэлгэдэ 11,4 миллион түхэриг" гэхэн үгэнүүдэй удаа "архана бюджеттээ хоорондын түлбэри хэлгын абтахан 14.194,6 миллион түхэриг" гээд...

5, 9-дэхи статья соо:
а) хоёрдохи абзацда "13,2 процентын хэмжээгээр" гэхэн үгэнүүдэй удаа "1995 оной сентябрийн 1 болотор, харин 1995 оной сентябрийн 1-һээ 15,6 процентын хэмжээгээр" гээд бэшэхэ. Тиигээд "21,2 процентын" гэхэн үгэнүүдэй удаа "1995 оной сентябрийн 1 болотор, харин 1995 оной сентябрийн 1-һээ 23,6 процентын хэмжээгээр" гээд нэмэхэ;
б) гурбадахи абзац соо "Улаан-Үдэ хотын бюджеттэ" гэхэн үгэнүүдые болуулха.
в) 9-дэхи статьяда ийм нэмэри оруулха: "Нютагай бюджетүүдэ ороһон мүнгэн зөөрийн талаар байгша оной турша соо 6 хараар бюджеттэ түлбэри оруулгые хойшолуулха эрхэ нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта олгохо".
6, 11-дэхи статьяе шэнээр иигээд бэшэхэ: "Ямар албан зургаанда хабаатай байһаниенъ хараада абангүй, зөөри эдлэлгын янза түхэлһөө дулдыдангүй, бүхы предприятинуудай, эмхинүүдэй, албан зургаануудай, физическэ нюурнуудай республикаһаа гадуур нютагуудһаа шэл амһарта соо хэгдэһэн спирт, архи болон бусад зүйлнүүдые асарха болон худалдаха талаар октруа 1995 оной сентябрийн 10-һаа тогтоохо".
Шэл соо хэгдэһэн спиртдэ болон архида октруанъ 70 процент хэмжээтэйгээр тогтоогдодог. Харин гаргашан заводой гү, али худалдаа үүсхэгшэдэй табиһан сэнһээ уламжаан (НДС, акциз болон тусхай наалтгойгоор), 15 процентын хэмжээнэй октруа табигдадаг.

Алкоольно продукция үйлэдбэрилхэдэ хэрэглэгдэдэ эдэе хоолой, түүхэй эдээр хэгдэһэн болон техническэ, медицинскэ зорилгоор асарагдаһан спирт болоод архи хэхэ түүхэй материалнууд октруаһаа сүлөөлэгдэдэг.
Октруа бүхыдөө нютагай бюджетүүдэ үгтэдэг".
7. 1995 оной түрүүшын хахад жэлдэ Буряад Республикын Правительствын гаргашалһан 18.194,6 миллион түхэригэй талаар эндэ үгтэһэн 1-дэхи хабсаргалгай тааралдуулан, 12-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха.
8. 19-дэхи статьягай нэгэдэхи абзацда "предприятинуудта" гэхэн үгэнүүдэй удаа "хүнгэн ба эдэе хоолой" гэхэн үгэнүүдые болуулха, "республикын промышленностин" гэхэн үгэнүүдэй һүүлдэ "промышленностиин бусад халбаринуудта - 0,3 процентые" гэхэн үгэнүүдые зураха.
9. 29-дэхи статья соо "республикын бюджеттэ" гэхэн үгэнүүдэй удаа "Арадай Хуралтай зүбшэһэнэй удаа" гээд нэмэхэ.

Буряад Республикын Президент А.В.ПОТАПОВ.

Улаан-Үдэ хото. 1995 оной сентябрийн 7.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН 1995 ОНОЙ СЕНТЯБРИН 7-ДО БАТАЛАГДАНАН 193.1-ДЭХИ ДУГААРАЙ ХУУЛИДА ХАБСАРГАЛТА

Table with 4 columns: Category, Million units, Change, and Budget items. Includes rows for 'Гүрэнэй управлени', 'Министерствэнүүдэй, гүрэнэй комитедүүдэй', 'гэрэ тоодо хүдөө ажахын үйлэдбэридэ', etc.

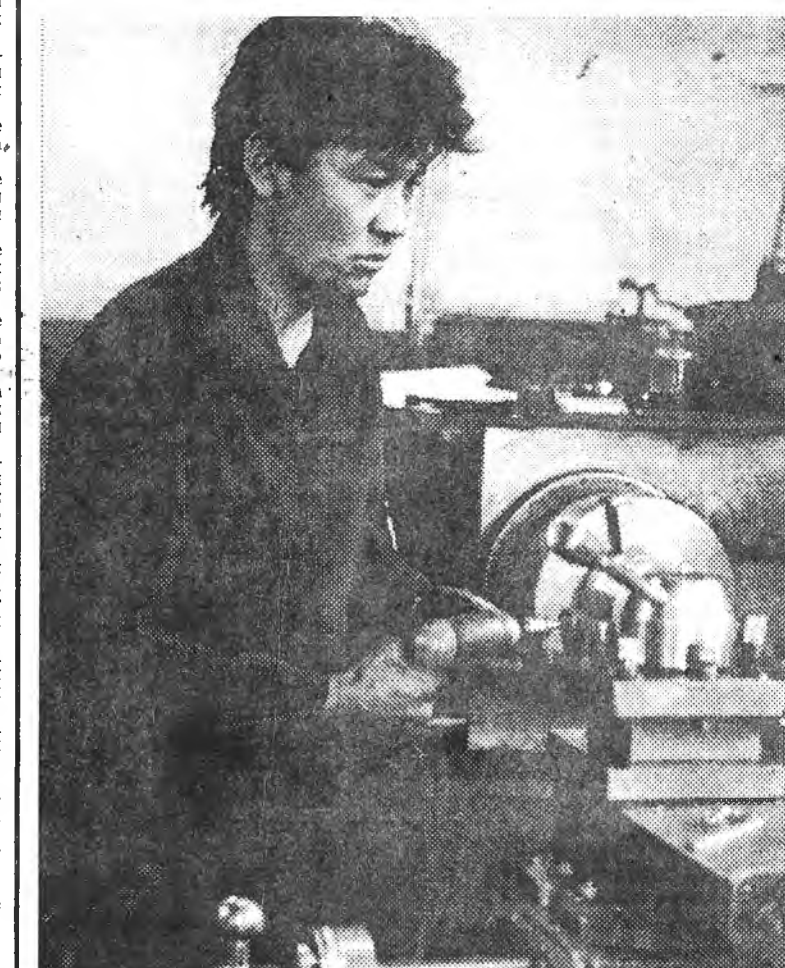
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮД, ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТАНУУД

Гончиков Цыбен Дашицыреновичтэ - Доржи Банзаровой нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй багшанарай институтдай кафедрые даагша.
Малакшинов Марат Буржатовичта - Буряадай хүдөө ажахын академийн доцент.
Некрялов Федор Федоровичто - Хойто-Байгалай районной Нижнеангарскын хүсэд бэшэ дунда хургуулийн багша.
Николаева Ольга Цыбиковнада - Буряадай хүдөө ажахын академийн доцентын уялга АҮҮргэһиэ.
Танхасаева Светлана Семеновнада - Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академийн кафедрые даагша.
Хосомоев Николай Даниловичта - Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академийн кафедрые даагша.
"Буряад Республикын физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ"
Мещерякова Любовь Алексеевнада - Улаан-Үдэ хотын хүүгэдэй спортын 2-дохи хургуулийн ахалагша тренер.
Михалев Алексей Ксенофоновичто - Улаан-Үдэ хотын олимпийскэ халаанай хүүгэдэй тусхай хургуулийн директор.
Рабжинов Юрий Жигжитовичтэ - Хурмаханай аймагай Дэрэнэй дунда хургуулийн директор.
Цыремпилов Жимбэ Сономовичто - Захааминай аймагай хүүгэдэй спортын хургуулийн ахалагша тренер.
Эмигинов Бадмацырен Радножаповичта - Кабанскын районной захиргаанай гол мэргэжэлтэ.
Эрдэм хуралсалай талаар габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлмэрилэһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной сентябрийн 25-най Зарлигаар Хорин аймагай захиргаанай эрдэм хуралсалай управлениин начальник Шойнжонов Баяндай Санжиевичта "Буряад Республикын арадай багша" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.
Дороһоо ургажа ябаа залуу үетэниие хургалгада ба хүмүүжүүлгэдэ амжалта туйлаһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной сентябрийн 25-най Зарлигаар Буряад Республикын Хүндэтэй Грамотаар шагнаа гээдэ.

4-дэхи разрядай токарь Пурбо Даша-Нимаевич Соктоев арба гаран жэлдэ локомотив-вагон заһабарилгын заводой инструментальна цехтэ хүдэлжэ ябана. Тэрэнэй хүдэлдэг участогта дүрбэн токарьнууд, табан үрэмдэгшэд хоёр халаанда хүдэлжэ байдаг юм.

Пурбо Даши-Нимаевич участок дээрээ залуу токарьнуудай нэгэн юм. Тэрэ наһаараа хэр залуушье һаа, ажалай ветерануудһаа дутуугүй хүдэлжэ, халаанайнгаа даабари үлүүлэн дүүргэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: П. Д.-Н. Соктоев. С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Адуун хүрэгөө олошоруулая

“ХЭНЭЙДЭШЬЕ ИИМЭ АЗАРГАНУУД БАЙХАГҮЙ”

Түрэхэ гарахаа хойшо юм гү, юрэдөөл, анханһаа адуу мориндо аргагүй дуратай хүн байдаг лэ даа. Морин тушаа хөөрэдөөнэй болоходо, тиимэ хүнэй шэг шарай, нүдэнэйн, хараса эли бодо урин дулаахан боложо, хамагаа мартахаа наагуур адуу моридой абари зан, үнгэ зүһе, үүлтэр, уг унги тухайн хэдэн час соошье хөөрөжэ орошохоор бэлэн байдаг.

Тээдшье адуу моридто дурланшьегүй байхы аргагүй. Ямар найхан, сөбэр, сээл амитад гэшэб!

Тээсгэн зунай һуул багаар Мухар-Шэбэрэй “Коммунизм” колхоздо ябахадда, эгээл тиимэ, адуу мориндо бүхы дура сэдхэлээ зорюулан хүнтэй уулааб. Мүн баһа тэрээнэ нарин нягтаар, алын дээрээ бөөмэйлхэһөө өөрэгүйгөөр харуулажа байһан айхатбар жэбжэгэр гоё бөөтэй, һайн үүлтэрэй азаргануудынь хаража, нүдөө хужарлуулааб.

Энэмнай ажахыдаа 40 гаран жэддэ моришоноор хүдэлжэ байһан Ефрем Евстигнеевич Оленников болочо. Тэрэ 60 наһа хүрэхэ ябаһан, бага бууралтаһан толгойтой, хүдэр томо бөөтэй, олон үрггүй, даруу номгон янзын хүн. Хүтэлжэ ябаһан азаргынгаа дэбхэрхэ, собхорхойо ханахада, ногтын жолоо бахим барижа, “Зай, зай, номгон бай” гээд, зааха шангашаг аад, аргачагтар дуугараадхина, хүзүүнь хэды хэды эльбээд абана. Азаргануудда, унагатай гүүнүүдээ эдээлүүлжэ байхадаа, тэдэндээ хандажа, үзүшьеб дуугарна. Тэдэн эзэнэйнгээ хэлэһыень ойлгоһон юмэдтэл толгойгоо үргэжэ, шэхэнүүдээ

һурмылан, аалиханаар үүрхээд абанад.

Эндэ үүлтэртэ азаргануудынь жэлэй ямаршье сагта тусгаар һайн байрада байлгагдажа эдээлүүлэгдэдэг, харууһалагдадаг байна. Ажахыда ородой хатарша сөбэр үүлтэрэй зургаан һайн азарга бии юм. Тэдэн амыар амыраа таһалганууд соо уяатай байлгадана. Ефрем Евстигнеевич азаргануудда нэгэ нэгээр газашань гаргажа, хүтэлөөд ябуулна сонгомо.

— Энэ “Тибак” гэжэ нэртэй азарга гэшэ. Ная 6-7 неһа хүрэхэ ябаһан ехэ солгон, дошхоншог зунтай амитад даа. Байраһаань гаргаһааршны дэбхэржэ, собхоржо орохо, гээд, моришон духада сагаантай, табгай сагаан хара хээр азарга харуулба.

Нээрэньшье тэрэн ехэл бухиндаатай, утанарин хүзүүгээ гоёор нугалган, дэлһэ һамбайгаа, һүүлээ хинсүүлэн, елгэрхэн үһэтэй ууса, нюргая хотолзуулан, эзэнэ тойрожо абад, газарай хүрнэ түдгэрэ хатарна. Үшөө “Коммунизм”, “Задонск”, “Халзан”, “Видмень” гэхэ мэтэ нэрэнүүдтэй, гол түлэб халзан, хүрин ээрдэ, мүн харабтаршье үһэтэй азарганууды тэрэ байра сооһоо һубарюулан гаргажал байба. Баһа сагаан боротье зүһэтэй адуун бии. Алининьшье алин гэншгүй, булта елээлэмэ үһэтэй, шубуунай һуутаагүй гэхээр ууса, нюрганинь монсогорхонууд, гэдэһэ түрээ бөгатай, гудатар гоё бөөтэй, сээжэрхэг, толгойгоо дээрэ үргэн, хүн шубуундал хүзүүгээ һайханаар нугалһан азарганууд эдаа. Дийлэнхидээ, түрүүшынхидээ номгон, наһатайхан боложо, түхэлөө

олоһон лэ адуу хэбэртэй.

— Харагты, харагты, республика, соо хэнэйдэшье, ямаршье ажахыда иимэ гоё, эһотойл сөбэр үүлтэрэй азарганууды олохогүйт. Эдэмнай булта анхандаа ондоо областнуудһаа худалдагдажа абтаад, одоол нарин харууһан дээрэ байлгагдадаг баялгитай гэшэ, гэжэ эндэ мантай байсаһан колхозой түрүүшнэ Георгий Григорьевич Варфоломеев ехэ омсогорхон янзатай, нүдөө солгойгоор ялалзуулан, хэлэнэ Азарга бүхэнэй хүзүү эльбэнэ, эрхэлүүлнэ.

— Манайш түрүүлэгшэ адуу мориндо баһал айхатбар дуратай юм. Неделибүхэндэ гэхээр, хэды сүлдөгүйшье һаа, манай конюшница хүрэнгүй ошохогүй даа. Харана гүт, тэрэ өбөгсой өбөө. Шэнэ ургасын хүрэгдэашьегүй һаань, азаргануудтай нэгэшье үдэр өбөөсоор таһалдаагүй, гэжэ Ефрем Евстигнеевич хэлэнэ.

— Бидэш эдэ азарганууды миил гоёнын тула барина бэше ха юмбиди даа. Эдэмнай адуунай үүлтэр һайн болгохо, эһотойл хатарша мориды олошоруулаар байлгадана. Манай колхоз адуун хүрэгөө хоёр бүлэг болгожо хубаанхай юм. Нэгэдэхи бүлэгтэн имагтал ородой хатарша үүлтэрэй адуун үсхэбарилэгдэдэг. Тэрэ 220 толгой адууе Ефрем Евстигнеевич даажэ байдаг. Тэдэн соохи гүүд эдэл сөбэр үүлтэрэй азаргануудар үржүүлэгдэнэ. Тиигээд унага, даадаг, гунаа үрэнүүдэнь һайнаар түлжүүлжэ, унаа болгонобди. Урдаль жэл бүхэндэ энэ хүрэг сооһоо 10-15 толгой һайн үүлтэрэй залуу азарга,

гүүнүүды республикын аукцион-выставкэдэ табижа, ондоо ажахынуудта худалдадаг һэмди Хэдэн азарга, гүүдтай тэндэ алтан, мүнэн медальдэшье хүртэһэн байха. Үшөө республикын Гүрэнэй конюшница мүнөө 31 толгой хатарша мориднай арендээр үгтэнхэй. Тэдэнэй 12-ын морин циркын хургуулида хэрэглэгдэнэ.

Тиихэдэ хоёрдохи бүлэг, 225 толгой адуун соомнай гол түлэб эдэб холимог, илангаяа мяхалиг сула, хүдэр бөөтэй владимирска үүлтэрэй адуун харууһаладана. Тэдэниие баһал үнхэнэй адууша Анатолий Викторович Толокнов түрүүтэй хэдэн хүн харадаг юм. Тэрэ хүрэг сооһоо адуу мяханда худалдадагбди, гэжэ Г. Г. Варфоломеев хөөрэнэ.

Үнэхөөрөө энэ колхоз һайн үүлтэртэ адуу мориды үсхэбарилдгөөрөө, илангаяа хатарша моридой республикын һайндэрнүүдэй урилдаа, мурьсөөнүүдтэ хооло хабаадалсажа, түрүү һуури эзэлдгээрэ үнинэй суутай юм. Мухар-Шэбэрэй “Коммунизм” колхозой хатарша азарга гү, али гүүн, мүн гурбан пааршье морид

урилдаанда хабаадана гэжэ республикын ипподром дээрэ сонсохогодьень үсөөн бэше дуулаһан байна.

— Хэрбээ түрүүлэгшэ Георгий Григорьевич үүлтэртэ адуу мориды үсхэбарилдгэ хэрэгы тосдоггүй һаань, энэ һалбаримнай үнч халаха туйлдаа хүрэхэ һон. Мүнөөнэй хүтэршье сагта хүтэлбарилдгын өрөөлөгсөөр лэ бидэ адуун хүрэгөө үсөөлөгүй, жэл бүри үшөө бага зэргэ олошоруулажа байһабди. Жэл бүхэндэ хүрэнэй туун гүүн бүхэнһөө 75-80 унага лагадгүй абанабди, гэжэ Е. Е. Оленников хэлэнэ.

Үшөө нэгэ һонирхолтой юмань гэхэдэ, Ефрем Евстигнеевич томохон амбаарай үүднээжэ, мориной бүхы гоног тэмсэг харуулаа һон. Тэрэ өөрингөө оёһон эдэб тоборюулгатай, сагагтай, һанжуургагтай хазар, хударга, гоёһондууаг, шарга, тэргэ гэхэ мэтые харуулба.

Юрэдөө, мүнөө ондоо тээ хаана тиимэ юмэнүүды олохобши даа. Дэмы адуу мориндо үнэн зүрхэнһөө дуратай, тэдэнгүйгөөр байжа шадахагүй хүн лэ эдэ бүгэды хашаргүй бэдэнэ, түхээрнэ ха юм. Иимэл хүнүүдэй хүдэлжэ байһан газарта хатарша, гүйгөөшэ, мяхалиг сула адуу морид хэзээдэшье үгы болохогүй.

М. НАМЖИЛОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа) моришон Е. Е. Оленников колхозойнгоо түрүүлэгшэ Г. Г. Варфоломеевтэй нэгэ азаргаяа харуулжа байна.

Авторай фото.

Мухар-Шэбэрэй аймаг.

Баргажанай аймагта ШЭНЭ БААНИТАЙ БОЛОНХОЙ

Аймагтай Хилганай колхозой тракторно-төмөр ажыхын бригадын механизаторнуудай хамтаар байрын дэргэдэ шэнэ бөөтө бодхогдон түхээрэгдэнэ. Тэрэн мүнөөнэй түхэлтэйгөөр баригданхай. — Хүдэлмэрийн һууль бөөз угаажэ, гооһо шорой халахада, халуун уурада һуужа, хүлһөө гарта амархада, гоё даа. Уур сооһоо гүйжэ гарада, сорьто гоожожо байһан бүлэ уһаар бөөз сохин байхы али тухай һайн бэ гэ һананабта? Аятайхан абди гээд бригадын Ауршалт механизаторнуудай нэгэ Буда Баторов михэрэ хөөрэнэ.

— Энэ баанимай жамһа алишье сагта хүдэлдэг даа. Илангаяа хамтаар тарилгын, намарай ургамал хуряалгын үедэ үлэһэн үглөөгүүршье эндэ өрөө бөөз угаахада болоно. колхозой ахмад агроном Чингис Раднаевич Доржиев хэлэнэ.

Баани соохи хамтаар хүдэлмэри Сымжид Будэ эмхидхэн ябуулна. Нүхэрнай хамтын байр дэргэдэ столондо тогосһоноор ажалладаг болоод байхада, аятай байнгүй яаха бэлэй.

ГОЁЛ ААВ ДАА

Тус колхозой тракторно-төмөр ажыхын бригадын хамтаарин өөрийн ажахытай болонхой. Тэрэн хамга хүдэлмэри Боро Алексеевич Петров эрхилэ ябуулна. Тус ажыхын гурван 200 шахуу эрье хонид харуулаһа. Мүн тийхэдэ гаран гахайтай. Тэдэниинь ниинь эхэ гахай Поршонхонууды томохон болгоод худалда мүнэн зөөри олодог юм хамтаар. Ингэжэ Хилганай колхозой механизаторну өөһэдыгөө хилээмэ талхангай хониной тарган мяха хангадаг болонхой. Тиймэй механизаторнууды столоводо бэлдэхгэдэнэ хоол тон хүнгөн сэнгэ болоно ха юм.

— Манаа механизаторнууды һайнаар, зохидоно хангаха хэрэгтэ бригадын Олег Бимбаранов Очировай хубита ехэ гээд хэлэхэдэ, адуутуй Энэ залуу нүхэрнай хоёрдо жэлээ бригадираар ажалла ябаашье һаа, өөргөө һий талаһаа харуулжа шада. Үетэн нүхэдэйнгөө дун хүндэтэй. Тиимэшье байһан яахаб. Олгойн өөрөө үшөө механизатор хамтаар. Тракторкомбайныше, авто-хүлэһэн адли тэгшээр жоолода даамай, даруу занга ханаһаа бэлдүүлхэ саг урагшаа хүсэлтэй хүн гэжэ ахмад агроном Чингис Доржиев хөөрэнэ. Г. БАДМА манай колхозой

ЗАМБУУЛИНАЙ ХОЛБОО - ТҮМЭР ЗАМДА...

Транссибирин түмэр замаар ябаһан хүн вагоной купеһээ Сибириин ямаршье хототой телефоноор хөөрэдэхэ аргатай болохонь. Сибирь болон Алес-Дурнын түмэр замуудай ахмад инженернүүдэй техникэскэ зүблэл (совет) Россин зүүн тээгүүрхи хотонуудай вокзалууд болон поездууды замбуулинай холбоотой болгохо гэнэн шийдхэбэри абаба. Энэ ханаашыгын хүсэлдэхэдэ, эрэгжэ ябаһан поездуудта хэды сүлөө һуури бииб гэхэшлэн бусад шухала мэдээсэлнүүды дамжуулхаһаа гадна, пассажирнууды телефоноор түрэлхидтэй хөөрэдүүлхэ аргатай болохонь гэшэ. Урдань гансал сэрэгэй захианууды бүтээжэ байһан түбинүүд хоорондын “Алкатель” корпораци Красноярскдахи акционернэ бүлгэм болоһон конструкторска “Искра” бюротой сугтаа замбуулинай холбооной проектынь бүтээгээ. Красноярскын

промышленна предприятинуудта энэ замбуулинай холбооной түхээрэлгэнүүд бүтээгдэхэ, хабсаргагдаха юм.

ХЭН ХЭДЫ САЛИН АБАНАБ?

1995 оной июль һарада Россин эрхэтэдэй дунда зэргын салин, 499,5 мянган түхэриг болоо. Июнь һарынхитай сасуулахада - 4 процентээр, 1994 оной июль һарынхитай 127 процентээр ургаа гэжэ Россин гүрэнэй Статистикын комитет мэдээсэнэ. Дунда зэргын эгээ ехэ салин газай промышленноостиинхид-2 миллион 115 мянган түхэриг абана. Нефть абалшад 1 миллион 431 мянган түхэриг, электрын элшэ хүсэни, шулуу нүүрхэнэй промышленность болон үнгэтэ металлургиинхид миллионһоо халта дээшэ түхэриг абана. Эгээл бага салин хүдөө ажахынхид, хүнгэн промышленноостиинхид, эрдэм һуралһаа, соёлой болон искусствын хүдэлмэрилэгшэд-250 мянганһаа 280 мянган түхэриг хүрэтэр абана. Элүүры хамгаалагшадай, эрдэмтэдэй салин 320-һоо 370 түхэриг хүрэтэр болоно. “Тудок” һонинһоо абтаба.

Хүн ба үе саг

Хэнийн хэн гээшэб?

МИДИА НКАРИ

Мидианда мэдээжэ бороо нютагтаа нүотатгаа мурдэлгэ доро (Конгдо) Удаань тэрэ ороод байна. Удаань тэрэ ороод хуулагдаа. Юун тэрэ гэхэдэ, иимэ. Мидиа Нкари ган ангашанан тугурнаа тосконууд бэшээрнүүд тосконууд угаа олон дахин бороо тэжэ оруулан байха юм. Уанма хото шадар хавууд тэрэ нэгтэ үлүү бухы эльбэ жадхаяа галанайн удаа тэнгэри сооршоон шэнги болоод, эдэр бороо одоо адхаржал тэдэбэ даа! Тийгэжэ тэжэ тань үер боложо, зон хээр хохидоон, олонхынь уура соо зугаажа баатай а. Уур болон байха юм.

"Оухэжэ байхан хүмши? тэрэ хохидолемнай хэроулэ. Мунггүй хаа, тэрэ хуу саашаа", - гээд тосхойн зон шууяа турхираа татаба. Түрмэ соо рошодоороо үһөөгөө ажаба гээд Мидиа занабэ. Хэлэһнээ гансага бөөлүүдэ. Хотатань нара тухай соо үһалые бороо оробогүй. Мүнэн хуу хатажа захалаа даа.

Тэрэшада тэрэшада сагаархидта хандажэ, Мидиа Нкариэ түрмөөнь тэбт гээд гуйба. Гуйлтань мурдэлгээ, Мидиагай шототорнь палмын архи тугаа, хүлээл гуйба. Тэрэ гээд нютагтархидейнгаа тэжэ, харил өөрыгшоо тэдээр бороо дуудадаг тэжэб гэжэ үгыень абалан тэри ханаа амархааар тэшоо.

Тана ундан болон эдээнэй тэрэ эхэ байханһаа тэжэ, Мидиа оролдоно. Тэрэ тэрэ үдэр бүри шал тугаадаг боложо, долоон даг соо хоёр удаа тэжэ саг үргэлжэ өрөно тэжэ хэлсэдэг болонхой.

ХАЗРАТ МИРЗА

ТАХИР АХМАД

Ахмадий гэжэ шажан тугээй нэгэдэлые тэжэбрилэгшэ дэлхэйн 120 олоон 15 миллион тухай тэжэнь баригшадтай юм. Тэрэ хүн түрэлтэниие эб тэжэрамдалай ёһоор тэжэүүхэ гэхэн хараа бодол тэжэ сектын үзэл сурталай гол тэжэдог юм.

Ахмад Зүүн Пакистанда тэжэшанай бүлэдэ түрэлхэн тэжэна. Эсэгэнь дүрбэн тэжэманһаа 22 үхибүүтэй тэжэлолон байгаа. Хүдөөгэй тэжэууан дүүргээд, Ахмад тэжэндабай университетэ тэжэухаяа ороо. Баян тэжэичинин Ральф Тэрнерэй тэжэамжаар тэрэ Лондоний тэжэүтэй болон Африкые тэжэжэлэлтын хургуулида тэжэман байха юм.

Шажан мүргэлэй ажал тэжэуагада тон эртэ тэжэбадалсадаг болоо нэн. Тэжэүүхэдэ эсэгэдээл адли тэжэмадний нэгэдэлэй гэшүүн тэжэлолон байна. 1982 ондо тэжэрдэгаарнь, "халифаар" тэжэүүдэа. Исламда харши тэжэверал Зия-уль-Хагай тэжэүүлгануудһаа бэээ абаран, тэжэүүлгануудһаа Англи руу тэжэүүдэа. Эндэ сектынгээ тэжэүүлгануудһаа бии болгобо.

Жа бүри хоёр нара соо тэжэмаднийгай сектые тэжэүүдэг зоной ажэуудат тэжэүүдэар аяншалдаг. Үдэр тэжэүүдэ мянгаад бэшэг тэжэүүдэ 24 тубалагыадын тэжэүүдэ харюусадаг. Зонтой тэжэүүдэаһаа, эмхидхэлэй тэжэүүдэри ябуулахаһаа, тэжэүүдэг ошохоһоо сүлөө тэжэүүдэа шажан мүргэл тэжэүүдэа, эрдэмэй тэжэүүдэри аяншуудые уншана. Тэжэүүдэ элэжэ зэлүүд соо саг тэжэүүдэ элэжэ сквош (хаартын тэжэүүдэ) наадана. Гэр бүлэтээ тэжэүүдэ саха гон дурагай. Тэжэүүдэа болон дүрбэн тэжэүүдэа Лондоний тэжэүүдэон гэжэ райондо 58- тэжэүүдэ "халиф" саг үргэлжэ тэжэүүдэа.

АРГАЛИ ТООНТОГОЙ РАБЖИН ЦЫДЕНО

"Буряад үнэн" һонинной 1991 оной сентябрийн 7-ной дугаарта хуушанай журналист, тус һонинной бэшэгэй таһагые даагшаар ажаллаһан хүндэтэ Вера Эрдыеевна Токтохоевагай "Рабжин Цыденое хэн мэдэхэб?" гэхэн статья толилогдоо бэлэй. Статьягай толилогдоһоор аяар дүрбэн жэл үнгэрөөшье һаань, Рабжин Цыдено тухай багахан материал суглуулһанаа, уншагшадай анхарада дурадханаб.

Мүнөөнэй сагта, дэлгүүрэй харилсаанай манай ажабайдалда "хам орожо" байхада, хэзээ үни һаһа бараһан хүнэй хуби заяан хэнэй һонирхолтатаха юм гэжэ һанахаар. Тийгэбшье Рабжин Цыденое Ага тойрогой зон мартадаггүй, нэрыень ходоодо һанажа ябадаг. Жэшээнь, би нэгэ нютагай хүн байһан дээрэһээ Рабжин Цыдено тухай бүришье һонирхдогби.

Нютагаймнай зон Рабжин Цыденое нэн түрүүн айхабтар арюун сэдхэлтэй, үнэн сэхэ хүн ябаһан гэлсэдэг. Иимэ хүн яагаад зоной дура татахагүй юм?

Агын автономито округой Аргали хууринһаа холо бэшэ, 3-4 модоной зайда, "Унтаахай хонхор" гэхэн нэрэтэй, гүлзөөргэнөөр ехэ баян хүнды оршодог. Энэ хүндыдэ Ошорой Сэдэнэй ехэхэн бүлэ үнэр баян жаргажа хууһан гэлсэдэг. Ошорой Сэдэнтэн дунда шадалтай айлайхи гэжэ тоологдожо байгаа.

Гэрэй эзэн Ошорой Сэдэн улаалзай хүбүүд отогой, Аргали-нютагтаа ба Ага тойрогтоо яһала эрдэм бэшэгтэй хүн гэжэ тоологдодог юм нэн. Ошорой Сэдэн хуушан монгол ба түбэд бэшэг мэдэдэг байһанайнгаа хажуугаар олон жэлэй туршада нютагайнгаа зайһанаар ажаллаһан түүхэтэй.

Ошорой Сэдэнэй нүхэр Соктын Шэмэд бэрхэ, уран гоёор оёдог, зоригтой, шуран маягтай, ухаатай, һайхан сэдхэлтэй эхэнэр байһан гэжэ нютагаймнай үндэр һаһагайшуул хэлсэдэг. Сэдэн Шэмэд хоёр 3 хүбүүдээ, 4 басагадаа эрдэм бэшэгтэ хургаха гэжэ бии шадалаараа оролдодог байгаа.

Сэдэнэй хоёрдохи басаган Сэбэгмэд Шулуутай хууринда Базарай Даржаагай һамган байтараа, гушаад онуудта ажалша бэрхэ байһан дээрэһээ "нюдарган" гэжэ гэмнүүдээ, нүхэртээ хамта Красноярска хизаар руу сүлэгдэһэн байгаа. Тэдэнэр гурбан багахан үхибүүдээ аха дүүнэртээ орхоб, заадаһан газар тээшээ ошолон юм. Эдэнэй Долгор басаганинь Рабжинайда үлэһэн байгаа.

Унтаахай Сэдэнэй гурбадахи хүбүүнинь Рабжин Цыдено 1901 ондо түрэлхэн намтартай. Бага балшар һананһаа эхилжэ, түбэд ба хуушан монгол хэлэ аха дүүнэртээ шудалһан юм. Рабжин нөмдөө бэрхэ,

оролдосотой хүбүүхэн нэн. Удаань Ага хууринда орол хургуулида һуража гарада. Агада хэдэн жэлэй хугасаа соо багшалһан байна. 1926 ондо Рабжин Цыдено ВКП(б)-гэй гэшүүн боложо, Буряад-Монголой партийна хургуулида Верхнеудинск хото эльгээгдэбэ.

Һуралсаайнгаа үедэ Рабжин-практикада гэжэ яһала оло дахин Агая эльгээгдэгэһээ Аргалин Сэрэгма Туглановагай ба Сэрэгма Дубжитовагай хэлэһээр, Рабжин Цыдено нартархан туранхайшаг бэстэй, үдхэн хара үһээ гэдэргэнь һамнанхай, сагаан сэдхэлтэй, һүбэлгэн ухаатай хүн байһан юм гэжэ мэдэе бэлэй.

Оһол боложо, хүлынь хухараад, яһануудынь буруу ургажа, Рабжин зүүн хүлөө дохолдог байгаа. Тиймэһээ тэрэ хүлынь ходо һанаань зобоодог, тэрэнээ аргалха, эмшэлхэ баатай болодог байһан юм гэжэ хоёр хүгшэд хөөрөө һэн.

Улаан-Үдэдэ Рабжин Цыдено "Буряад үнэн" газетын редакцияда корреспондентээр хүдэлжэ эхилээд, һүүлдэнь олонитын хүдэлмэрийн таһагые даагшаар, удаань партийна таһагай толгойлогшо байтараа, 1937 ондо НКВД-гэй мурдэлгшэд "панмонголист" гэжэ гэмнээд, хоротой муухайгаар хардаһан юм.

Бариха хаагаад, хахад жэлэй турша соо "хэрэгтэй" үгэнүүдые сохижо хэлүүлээд, ой модо бэддэлгэдэ 10 жэл соо ябахаарнь Ураал тээшэ эльгээһэн юм. Тэндэһээ Шэмэджаб һамгандаа, Долгор басагандаа бэшэг

бэшэхэдээ, һанаань зобоохогүйн тула һайн байнабажал хэнэбди гэжэ бэшэдэг нэн. Удангүй дайн эхилжэ, Рабжин Цыденогой саашанхи хуби заяан хэндэшье мэдэгдэнгүй үлэһэн юм.

1956 оной майн 26-да Рабжин Цыденович Цыденогой нэрэнь гэмтэ ябадал хээгүй дээрэһээ сагааруулагдаһан байна. Энэ саарһан Шэмэджаб нүхэртэнь, Долгор басагандань Аргали эрэлхэн юм. Шэмэджаб нүхэрһөө таһараад, бүхи һаһаараа түрэл нютагтаа ажаллаһан намтартай. 79 һаһатайдаа нүгшэһэн байна.

Долгор абгай мүнөө 65 һаһатай, Ага хууринда ажаһуудаг. Бага һананһаа хойшо хайрата абаяа хүлээжэ ядан, мүнөө болотороо эсэгээ һанахадаа, нүдэнһөө нөлбөһо дуһаахаһаа һанадаг. Теэд яахаб, абаяа дуратай байһан басаган эсэгынгээ "таһаран" ябашахадань, ехээр гашуудаа юм бэээ. Рабжин ганса басагандаа айхабтар дуратай, эрхэлүүдэг байһан гэжэ зон хэлсэдэг.

Долгор абгай мүнөө Батамүнхын Дашиянжиб нүхэртээ долоон үхибүүдэйнгээ ача гушанарые харалсан, үнэр жаргалтай һуудаг. Мүнөө Рабжин аха эдэ гушанараа хараһан һаа, ямараар баярлаха, жаргаха байгааб? Теэд хүндэ хүшэр үе сагай оршондо дайралдажа, хэды зон гэр бүлэтээ хохасаха баатай болоһон байгаа гээшэб? Гансал эсэгын нэрые зоной һайханаар һанадаг ушар Долгор абгайн һанаа тэгшэдэг гээшэ аабза.

Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойн баярай үедэ би Дашиянжиб аха Долгор абгай хоёртой уулзаа һэнби. Долгор абгай Вера Эрдыеевна Токтохоевада эсэгын нэрые мартаагүй байһандань үнэн зүрхэнһөө гүнзэги баяр хүргөө һэн.

Тимур ЛАМБАЕВ.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Адуун-Шулуунай хошуунай гэшүүдые харанат. Хошуунай түрүүлэгшэ Р. Цыдено (түрүүшын зэргэдэ баруун гарһаа 3-дахи хууна); 2. Долгор басаганинь Дашиянжиб нүхэртээ, ашанартаа.

Чингис хаан тухай Табца тайлбарч талц

(Үргэлжлэл. Эхинийн септэбрийн 5,6,7,8,12,13,14,15,19,21,22,26,27, октябрийн 3-най дугаарнуудта)

Нэгэ удаа Чингис хаан Хасарые барижа ерээд, хамсынь уяжа, малгай, бүхыень абаад, харбахаяа байха үеэрнь Өөлэн эхэ морин тэргээр хүни дүүрэн ябажа, ургахын улаан наранаар аха, дүү дээрэ хүржэ ерээд, Хасарай хүлигыень тайлажа, уур хилэнгээ даража ядан, хоёр хүхээ гаргажа, үдэг дээрэ барижа, үгүүлэн байна:

Энэоние хаража байна гүш? Хүхээн хүхэншини энэ байна. Хабһа хабиргаа хөдөгшад, хүйһээ хүсэрхэн таһалагшад! Хасар яагааб? Тэмүүжин энэ нэгэ хүхэний һү хүхэжэ, барадаггүй бэлэй. Хачиун Отчигин хоюулаа нэгэ хүхэний һү хүхэжэ барадаггүй бэлэй. Хасар болбол хоёр хүхэнийни һү дууһагар хүүхэ сэржыемни уужам болгожэ амаруудат бэлэй.

Тиймэнэ Тэмүүжин сээжэдэ эрдэмтэй, Хасар хаб хүсэтэй тула үдэхалдан дайлагшадые харбаха бөмөний хүсоор абажа ерэдэг бэлэй. Одоо дайсаниие дэража түгээсэб гэжэ Хасарые үзэн ядажа байна гүш? - гэбэ. Эхынгээ уурые даран, Чингис хаан иигэжэ хэлэбэ:

—Эхынгээ уурлаһанда, би эхын ехээр айжа, эшэхын ехээр эшэбэб. Бидэ одоо итгэхэ болиё, - гэбэ. Хожом Өөлэн Мэнлигтэй эрэ, эмэ болон һуужа байгаа. Хэды тийбэшье, Өөлэн түрын эхэ, шулуун шударга, түбшэн зангаа адангүй хүгшэрхэн байна.

С.

САЧА БЭХИ - Сача бэхи жүрхин обогтоной ударидагша бэлэй. Жүрхин обогтон болбол Тэмүүжинэй үбгэ эсэгэ Бартан баатарай аха Охин Бархагай хойшонхи үри болоно.

Охин Бархаг Хабул хаанай ахамад хүбүүн тула Хабул хаанай иргэнэй доторһоо

Эльгэндэ хүлхэтэй,
Эрхыдээ оншотой,
Ууһа дүүрэн зүрхэтэй,
Ама дүүрэн ууртай
Эрэ бүхэниинь эрдэмтэй
Бүхэ хүсэтэниие илган үтэгшэ

уурһан хүлхэтэнэй, омогтон зүрхэтэнэй сугларһан тула тэдэниие Жүрхин гэжэ нэрлэһэн байна.

Сача бэхи болбол Охин Бархагай хүбүүн Хутугту Жүрхийн хүбүүн болоно. Сача бэхи эхин үедөө Жамуухые дахан нүүжэ ябаһанаа, Жамуухын өөрынгөө хамаата аймагые дээрмэдэхэ зэргын ёһо буса ушар гаргаханда, зүрхэ

адажа, Жамуухаһаа халажа, Тэмүүжинэй Харгана гэдэг газарта байхадань, ерэжэ ниилэһэн юм. Тэрээндэнь Тэмүүжин баясан, Ононой шугыда найр хурим хэһэн байна.

1189 ондо Хотала хаанай гурбадахы хүбүүн Алтан отчигин, Есүүхэй баатарай аха Нэгүн тайжын хүбүүн Хучар бэхи болон Бартан баатарай аха Охин Бархагай аша хүбүүн Сача бэхи Сэнгүр горхоной Хара Зүрхэнэй Хүхэ нуур гэдэг газарта хуралдан, Тэмүүжиние Хамаг Монголой хаанаар дэбжүүлжэ, Чингис хаан гэһэн соло үргэмжэлһэн байна.

Тэмүүжин хаан татагалзан, Сача бэхи, Алтан, Хучар, Даридай отчигин гэгшэдтэ хаан болохыень дурадхахадань, тэдэ хүлээн абаагүй бэлэй. Тэдэ хэдышье хаан шэрээһээ татагалзаһан болобошье, Монголой хаан шэрээдэ ханаархаһан Тэмүүжинэй гол тэмсэдэгшэд хэбээрэ үлэһэн юм.

Мэнлиг эсэгэ, Жүрчидэй, Хулидар гэгшэдэй Чингис хаанда ниилэн ерэхэдэнь, Чингис хаан, Өөлэн үхин, Хасар, Сача бэхи, Тайчу гэгшэд найрлая гэжэ Ононой шугыда эхэ хурим зохёобо.

Хуримай үедэ Чингис хаан, Өөлэн үхин, Хасар, Сача бэхи гэгшэдтэ Эхлэн архи аягалба. Баһа Сача бэхиин бага эхэ Эбэхэйдэ архи аягалһанай ушар Сача бэхиин Хорижин хатан, Хуурчин хатан хоёрые хүндэлбэгүй гэжэ буурша Шихихүриие сохибо.

Найрай үедэ Жүрхинэй Бүри бүхын Бэлгүүтэйн мурые сабшаһанда, Чингис хаан уурлан, сохилдоо үүсхэжэ, Жүрхиние илажа, Хорижин хатан Хуурчин хатан хоёрыень буляжа абаба. Тиигээд үгэ хүүрээ ойлголсожо, Чингис хаан Сача бэхидэ хатадыень эрьюулэн үгэжэ, эбгээ ороёл гэжэ элшэ эльгээбэ.

Энэ үедэ Хитадай Алтан хаанай сэрэг Татаарай Мэгүжин һүүлтые Улза өөдэ түрин байлдажа байһан тухайнь сонсоод, Чингис хаан Тоорил хаантай хамтаран, эсэгэ үбгэдэйнгөө үһөөе һанан, Мэгүжин һүүлтые хамһаа гэжэ сэрэг хүдэлгэбэ. Тиигээд Сача бэхидэ элшэ эльгээжэ, хамта морилоё гэхэдэнь, Жүрхинэй сэрэг ерэбэгүй.

Чингис хаан Ван хаан хоёрой татаартай байлдажа байха үедэ Сача бэхи, Тайчу гэгшэд сэрэг абан, Чингисэй аймагта добголон, арбан хүниень алажа, дээрмэ тонуул хээд, ябаһан байба. Тиихэдэнь Чингис хаан маша ехээр суралдажа, иигэжэ хэлэбэ: "Жүрхиндэ бидэ яагаад иигэжэ хорлогдохо, харшалагдаха болообиди? Ононой шугыда хуримлахада, тогоошо Шихихүриие наншан сохёо һэн. Бэлгүүтэйн мурые баһа сабшаа. Үгээ ойлголсоё гэжэ Хорижин хатан Хуурчин

хоёрыень бусаажа үгөөбди. Тэрэнэй хойно эртэнэй үһөөтэй татаарые хамһан дайлая гэжэ Жүрхиние 6 үдэр хүлээһэмни ерээгүй. Эдэ баһа дайсантай хамжажа, дайсан болобо" гээд Жүрхинэй урдаһаа дайгаар мордобо.

Жүрхинэй Хэрлэнэй Хүдөө аралай Долоон болдогто байхада, арад иргэниень эзэлэн абаба. Сача бэхи, Тайчу гэгшэд үсөөн хүниие абажа зугадаба. Тэдэниие хойноһоонь намнажа, Тэлэту амһарта хүсэжэ бариба. Чингис хаан Сача бэхи Тайчу хоёрто: "Үни сагта бидэ юун гэжэ хэлсээ баталаа бэлэйбиди?" гэхэдэнь, тэдэ "Үгэһэн үгэдөө бидэ хүрэбэгүбди. Үгэдэмнай хүргэ!" - гэхэдэнь, үгыень мэдэрүүлжэ, үгэдэнь хүргэжэ, бүтөөжэ алаад, тэндэнь хаяба.

СОРХОН ШАР - Тэмүүжинэй эрэлхэг зоригтой гэжэ олоной дунда нилээд сууда гаража эхилхэдэнь, тайчуудай ноён Таргудай Хирилтуг Хамаг Монголой хаан шэрээе буляха этэгээд боложо магадгүй гэжэ болгоомжолон, нэгэ зун Тэмүүжинэй гэр үргөөдэ гэгтэ добтолбо. Тиигэжэ Тэмүүжин тайчуудай гарта орон, хүзүүндэ модон дүнгэ үмдэхүүлээд,

тэрэнэй гэдэһээ үдэжэ үхэхэгүйнь тулада айлнуудаар хэсүүлэн, нэгэ дахин хонуудат байгаа.

Зунай түрүүшын һарын 16-най үдэр тайчуудай Онон мүрэнэй эрье дээрэ найрлажа байха үедэ Тэмүүжин тэрьедэн, Ононой уһанда орожо, гэдэргээ хэбтээд, дүнгөө уһа руу урадхан, нюураа бултайлган хэбтэжэ байба.

Тайчуудшы тэрэниие бэдэржэ эхилбэ. Сүлдэсүнэй Сорхон шар гэдэг хүн мүрэнэй захаар ябажа байтараа, Тэмүүжиние оложо харабашы, тэрэниие барижа үгэбэгүй. "Ши иимэ аргатай, нюдэндөө галтай, нюуртаа гэрэлтэй хүн хашани тайчууд атаархадаг байна. Ши иигээд хэбтэжэ бай. Би шамайе заажа үгэхэгүйб," - гэжэ һэмээхэн хэлээд ябашаба.

Нэгэ за болоод, дахин ерэжэ, "Аха дүү тайчууд ама шүдээр бүлюудэн байна. Ши хатуужан хэбтэжэ бай," - гэжэ хэлээд ябаба. Тиихэдэнь Тэмүүжин дотороо сэдхэн бодоно: һаяын хэдэн үдэр айл хэсэжэ хоноходом, Сорхон шарын хүбүүд Чимбай Чулуун хоёр намайе ехээр хайрлажа, хүни дөө дүнгэһөөмни сүлөөлэн хонуудат бэлэй. Мүнөө баһа Сорхон шар намайе хараашы һаа, заажа үгэнгүй үнгэрбэ. Тэдэ намайе абарха бээ," - гэжэ бодоод, Сорхон шарын гэртэ ошохо гээд шийдэбэ.

Сорхон шарын гэрэй тэмдэгын гэхэдэ, бүхэли хүни үүрэй сайтар айраг бүлэдэг бэлэй. Сорхон шар Тэмүүжинэй орожо ерэхэдэ, дурагүйлхэһэн

шэнги болобошье, Чимбай, Чулуун хүбүүдын "Булжамуур шубуунай харсаһаа тэрьедэжэ, бутын оёрто хоргодоходо, бута тэрэниие хамгаалжа абардаг бэшэ гү? - гэжэ эсэгээ буруушаан, дүнгыень эбдэжэ, гада түлижэ, Тэмүүжиние нооһотой тэргэ соо нюуба.

Чулуун, Чимбай, үхин дүү Хадаан гурбан Тэмүүжиндэ унда хоол асаржа үгэбэ. Үглөөдэрнь нэгжүүлэй хүнүүд ерэжэ, тэргэтэй нооһо онгилходонь, Сорхон шар "Иимэ халуунда нооһон соо амиды хүн яажа байхаб? Сэдхэхэлээ ханатараа бэдэрэ," гэжэ хэлэбэ. Нэгжүүлэй хүнүүдэй ябаһанай удаа Сорхон шар Тэмүүжиндэ хэлэбэ: "Намайе ши үнэһэн болгон хиидхүүлэн алдабалши. Одоо дары түргэн эхэ, дүүнэрэйнгээ зүг баряад яба," гэжэ нэгэ хурьга шанажа, унданай тулам, нэгэ номо, хоёр хурша үгэжэ, хубай сагаан хулагша гүүгэ унуулжа ябуулба.

1202 ондо Чингис хаан тайчуудые байлдан даража, байлдаанай һүүлээр Сүлдэсүнэй Сорхон шар Чингистэ ниилэхээ хүржэ ерэһэн байна. 1206 ондо Чингис хаан хаанта Монгол уласые тогтооходоо, габьяатаниие шагнаа бэлэй. Тиихэдэ Сорхон шарада "дархан" соло үгэжэ, дайнда олоһон олзоёо өөрөө абаха, агнаһан ангаа бултыень эзэмдэхэ эрхэ олгоһон байна.

Сорхон шарын хүбүүн Чулуун гэшэнь Чингисэй дүрбэн хүлэг баатарай нэгэниинь юм. Чингис хаан наян найман габьяатаниие шагнахадаа, Сорхон шарые мянганай ноёноор томилоо бэлэй.

Сорхон шарын үхин Хадааниие Чингис өөрынгөө бага гэргэн болгоһон байна.

СОЧИГЭЛ -- Есүүхэй баатарай хоёрдохы хатан. Бэгтэр Бэлгүтэй хоёрой эхэ. Хоёр хүбүүдэ Өөлэн хатанда орхёод, мэргэдүүдтэй ниилэжэ, амидаржа байгаа. Мэргидэй сэрэгтэй Өөлэн хатанда, тэрэнэй хүбүүдтэ добтолходонь, тэрэ сэрэгшэдэй нэгэниинь Бэлгүтэйн эхые мориндоо бүгтэрүүлжэ, хоёр хүлыень һанжуулаар ошоһон байна.

Хожом Чингис хаанай мэргэдүүдтэ добтолходо, эхээ һурагшалан ябаһан Бэлгүтэй Хаа Дармалай гэртэ эхынгээ байһые дуулаад, оложо абая гэжэ ошоходонь, халсагай нэхы дэгэлтэй Сочигэй гэрэй зүүн үүдээр гаража, хэлэбэ: "Хайрата, хүбүүдэйнгээ хаанай зэргэдэ хүржэ байхада, харин би эндэ хари муу хүндэ харьяалагдажа ябанаб. Хаан хүбүүдэйнгээ нюурые хаража яажа болохо бэлэй," гээд, гүн шугыда гүйн орошобо.

Бэлгүтэй эхынгээ хойноһоо эрьюулбэшье, ой шугы сооһоо олобогүй. Бэлгүтэй мэргэд хүнтэй дайралдаха бүхэндөө

"эхыемни абажа ерэ" харбадаг байгаа. Есүү баатарай нэгэ хатан Сочигэй хэдыдэ мэргэд хамта ажалуудат болобо мэдэгдэнгүй. Есүүхэй байха үедэшье мэргэд олзоолоһон байжа магар

Академик Ш. Нацаг "Чингисийн цадиг" гэжэ зоо соогоо иигэжэ бэшэ:

- Хари муу харьяалагдажа ябанаб хэлэһэниинь үзэбэл, тэрэ муу хүниинь, Сочигэй нүхэрын байжа болохо Өөлэн Сочигэй хоёрой алын түрүүн хатан болоһон алининь наһаар эгшэбэ гэхэ мэтгын асуудалнууа бэшэгтэ тодорхойлодог байна. Нэгэн гээ һаа, наһаар сасуушые байжа боло юм. Ушар юуб гэхэдэ, Тэмүүжинтэй, Балт Хасартай наһаар дүтэ, сасуу байгаа," гэжэ тэмдэглэ байна.

Сочигэй ажабайдалай үлэ хатан гунигтайгаар түгсэхэн түүхэшэд бэшэдэг юм.

СҮВЭЭДЭЙ - Жарын урианхайн обогтой хашар дээдэ үбгэн Нирги гэгтэ байжа, Онон мурнаа нютагладаг Түмбинай сэрэг ураг болоһон байна. Тэрэ 1176 ондо түрөө һэн. Чингис хаанай дээрмэдэ ороод, эрхэ ябатар, Сүвээдэй баатарай анхан танилсаһан байна.

Тэрэһээ хойшо Чингис хаанай дэргэдэ ябажа, тэрэ асаран, хамгаалагшан боло Сүвээдэй анханһаа хашар эрэлхэг баатарлиг хүн алдаршан, зуутын ноён боло байна. 1204 ондо Наймань дэргэдэ манлайлан ябажа, габьяа харуулан тула, 1206 мянгатын ноён болобо.

Тэрэһээ хойшонхи дайнда түрүүлэни ябаһан Бэлгүтэй хэһэн байдаг турүүлэгшэ Жанжин байһан Сүвээдэй баатар "Хашар хашартай ганса нюдэгтэй гэжэ европынхидай алдаршаһан байна.

Аян дайнда ябажа, түр нюдэгүй болобошье, гүр ухаатай, гүн бодолтой, дүршлөөр баян тулаһан баатарай ударидаһан иматгал иладаг байгаа. Сорхон баатар Чингис хаанай аман Чингисые залгаламжаа Үгэдэй, Гүюг, Мүнхэ хаан үедэ Сүвээдэй баатар ехэ жанжин хэбээрэ ерэн юһэн наһандаа гэгдэ байна. Зэбэ Сүвээдэй болбол дэлхэй алдаршаһан Чингис жанжингууд бэлэй.

Монгол Д. БАЛЖИН

(Үргэлжэлэһын гаража)

БАЯР ЁНОЛОЛОЙ ОРШОНДО

Сентябриин 29-д Зүүн Сибирийн соёлой болон искусствын академидэ ехэ һайндэр болобо. Ямар ушарһаа иимэ олон айлшад манай Улаан-Үдэ хото морилжо ерэбэ гээшэб гэхэдэ, дээрэ дурсагдагша соёлойнай институт байһан аад, мүнөө "академи" гэжэ нэрэгэй болоод, өөрынгөө олон тоото шабинарые утгажа абаба ха юм.

Энэ дурдагдагша соёлой академи дүүргэһэн мэргэжэлтэд мүнөө үедэ хаа хаанагүй хүдэлнэ. Жэшээлхэдэ, Саха (Яхадай), Тыва республикануудта, Шэтын болон Эрхүүгэй областнуудта, бэшэше хизаар оронуудта амжалтатайгаар ажаллажа байна.

"Академи" гэжэ үндэр зиндаатай болоһоорнь Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Ч. Нимаева, Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Карнышев, соёлой министр Г. Н. Струбинов, БИОН-ой директор, профессор В. Ц. Найдаков болон Москва, Шэтэ, Эрхүү, Хабаровск хотын түлөөлэгшэд хани халуунаар амаршалба. Зүрхэнэй халуун үгэнүүдые Саха (Яхадай) соёлой министрэй орлогшо И. Д. Наумов, Тыва республикын түлөөлэгшэ В. О. Наксыл гэгшэд хэлээд, үнэтэ бэлэгүүдые бариад.

Анха түрүүн энэ дээдэ хургуулимнай 1960 ондо библиотекын ажалшадые бэлдэхэ зорилготойгоор байгуулагдаһан намтартай. Удааншые болонгүйгөөр 1964 ондо соёлой хүтэлбэрилэгшэдые бэлдэдэг тусхай дээдэ хургуули болоод мүнөө жэл "академи" болобо гээшэ.

Энэ дээдэ хургуули дүүргэһэн хүнүүдые манай республика соо олохон зон мэдэдэг ёһотой. Н. Ю. Мадуев (доцент), Россин габыята артистка Н. Г. Токуренова болон бэшэше мэргэжэлтэд мэдээжэ болонхой.

Мүнөө Зүүн Сибирийн соёлой академидэ олон тоото багшанар хүдэлнэ, тэдэнэй тоодо тусхай мэргэжэлтэдые бэлдэһэн Россин арадай артист, профессор Б. Н. Вампилов, профессор В. Ц. Найдакова, Россин искусствын габыята ажал ябуулагша Н. Е. Логачев, С. Р. Аранжуров, Т. Баяртуева, С. Добрынин болон бусад багшанар ооһэдэһингөө эрдэм бэлэг оюутандаа дамжуулан үгэнэ.

Соёлойнай академидэ табадахи жэлээ экономика факультет урагшатайгаар ажаллажа байнхай. Дурсагдагша факультедэй деканаар экономика эрдэмэй кандидат Дагба Дампилович Намнанов амжалтатайгаар хүдэлжэ байдаг. Энэ нүхэрнай мүнөө үен докторско диссертаци бэшэжэ байнхай.

Энэ һайндэрэй үдэшэ оронойнай олон тоото түрэл болохо дээдэ хургуулинуудһаа баярай телеграмманууд олоор ерээ. Һүүлээрнь соёлой академин оюутад ерэнэн айлшадтаа концерт-наада харуулжа, олоной һайшаалда хүртэбэ.

Б.Д. БУДАЕВ,
манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: амаршалгын үедэ; профессор В. Ц. Найдаков дураасхаалай бэлэг баруулжа байна.

М. ШАНТАКОВОЙ фото.

АРАДАЙ ДУУНАЙ ДОЛГИН ДЭЭРЭ

Эртэ урда саһаа хойшо буряад арад зон һанал бодолоо, баяр баясхаланаа, уйдхар гашуудалаашье арадай дуу дуулан, дамжуулдаг байгаа. Манай үбгэ эсэгэнэрэй һонор ухаатай, сэсэн мэргэн байһаниинь гайхамаар. Юундэб гэхэдэ, эдэ олон дуунуудые бултыень сээжээр мэдэдэг байгаа бшуу. Аман үгөөр дамжуулагдаһан дуунууд, үльгэрнүүд, түүхэнүүд ба онтохонууд хамтадаа арадай аман зохёол болодог гээшэ.

Буряад арадай дуунууд олон ондоо байдаг. Жэшэнь, түрэ хуримай, ажадай, хүнэй ажабайдал тухай, унажа ябаһан морин хүлэгөө магтаһан дуун гэхэ мэтэ. Гадна хани нүхэрөө магтажа, үхибүүдээ эрхэлүүлжэ, нютаг нугая дурдажа дуулагдадаг һэн.

Һүүлэй жэлүүдтэ трактор, машинын бии болоходо, түмэр хүлэгөөрөө омогорхожо дууладаг болоо. Жэшэнь, "Трактористын дуун". Ажалай дуунуудта ехэ анхарал табигдадаг байгаа. Юундэб гэхэдэ, дуутай хүхиутэй ябахандаа, хэһэн ажалын бүтэсэгтэй, хүсэ шадал ехэгтэй ябадаг һэн.

Түрэ хуримай дуун гэхэдэ, иимэ һэн: хадамда гараха басагандаа захяа, һамга абажа, гэр бүлэ боложо байһан хүбүүндээ захяа. Бэри боложо ошохо басагандаа эжынь дуулан хэлэдэг һэн: "Басаган ябахандаа, жаргалтай бэлэйш, бэри боложо, хани нүхэрөө хүндэлжэ ябаарай, хадам эжы баабайдаа хатуу үгэ дуутарангүй байгаарай" гэхэ мэтэ.

Хадамда гаража байһан басаганай дуун бүришые гунигтай һэн. Юундэб гэхэдэ, урданай эхэнэрэй байдал хүшэр хүндэ һэн. Тиигээдшые хари нютагта ошохо, сугтаа наадажа үндыһэн нүхэд басагадһаа, эхэ, эсэгтээ эхэ хахасаха гэхэ мэтын олон шалтаганууд байгаа.

Урданай үгэ сэсэн гэжэ хүн бүхэндэ ойлгосотой. "Басаган хүн харида" гэхэн үгэнүүд дэмы талаар хэлэгдээгүй. Хари нютагта хүнэй мэдэл доро ямар байхаяа мэдээгүй бэрийн гуниг ойлгомоор лэ байгаа.

Арадай аман зохёолые эрдэмтэд, уран зохёолшод суглуулдаг гээшэ. Жэшэнь, Гунгаа Чимитов нютаг нуга тухайгаа арадай дуу бэшэжэ абаһан байна. Мухар-Шабэрэй аймагта Түгнэ гэжэ һайхан нютаг бии юм. Тэрэмнай уран зохёолшын тоонто нютаг

болон.
ТҮГНЭ, ТҮГНЭ ГЭЛСЭНЭЛТА...
Түгнэ, Түгнэ гэлсэнэлта,
Түрэхти амгалан нютаг юм даа.
Түргэдүү намайе гэлсэнэлта,
Түрэхэн анханайм омог юм даа.
Баруунхан Түгнэ гэлсэнэлта,
Байдалаар амгалан нютаг юм даа.
Баталаа намайе гэлсэнэлта,
Багахан айдарайм омог юм даа.
Урдахан Түгнэ гэлсэнэлта,
Урматай амгалан нютаг юм даа.
Ушараа намайе гэлсэнэлта,
Угаймни анханай омог юм даа.

Энээхэн дуун соо Түгнэ нютагай амгалан байдал, тэндэхи зоной абари зан харуулагдаһан байна. Эндэ "амгалан нютаг" олон дахин хэлээтэй.

Гунгаа Чимитов энэ нютагай омог алдар солото хубүүдэйн нэгэн болоно. Үхибүүдтэ зорюулһан хэды олон зохёолууд уншанабибди, бэйлиг шадабаритайгаар бэлэ шүлэгүүдын манай зүрхэндэ, ухаанда бэлэ бүхөөр хадуугдана. Олон тоото дуунууд үгэнүүдын Гунгаа Чимитов зохёолон байһан ёгто шүлэгүүдын, онтохонуудын ехэшүүд багашуулайшые зүрхэ сэдхэл буяанхай.

Мүн уран зохёолшо Намжил Балданов имэ дуу бэшэжэ абаһан байна.

Заа мурэнэй сэсэгын
Залаагаараа ганхана.
Заяата буурал эжымни
Забсар үгы санагдана.
Эрье мурэнэй сэсэгын
Эшэгтэе ганхана.
Эмгэн буурал эжымни
Эндүү үгы санагдана.

Хүн бүхэнэй түрэхэн эхэ хаанашье ябаһангададаг. Залуушые эжы, буурал болһон эжы яаха аргагүй маанатаа һайханаар үзэжэ Хэзээдэшые эжы абаяа һанажа, хүндэ туһалжа, ашыень харюулжа ябая гэхэн үгэ гэжэ энэ дууе һананаб.

Я.ЖАМЫЛОВ

Зуһаландаа газарай эдэз ургуулагшадта

ҮБЭЛЖЭДЭГ ЧЕСНОК ТАРИГТЫ

Газарай эдэз ургуулагшад үбэлжэдэг чесногые октябрь һара соо таридат юм. Энээн тушаа тодорхойгоор хөөрөөбди.

Үржэлтэй, һайнаар элдүүрилэгдэһэн, боротой, элһелиг хурьһэндэ чеснок дуратай юм. Үдүү ехэ шиигтэй гү, али хуурай хурьһэндэ дуратгүй байдаг. Зундаа һонгино тарихан далан дээрэ чеснок һуулгажа болохогүй. Харин капуста, үгэрсэ болон эртээр эдэшэдэг газарай эдээнэй һүүлээр, чеснок һуулахада таатай.

Ямар сорт шэлэбэл дээрэб? Манай Сибирийн уларилда таатай сортнууд гэбэл, "юбилейный грибовский", "полёт", "отраденский" мүн болоно.

Хурьһөөз һэндэхэзэ дүрбэлжэн метр бүхэндэ хүнэг нагшэбхэ, 1-1 томоһа суперфосфат, хлористо оруулхат. Тарилгын тээ урдта 1 халбага аммиагай селитра, сэсэжэ, шоройтой худал тармуураар жэгдэлхэ хэрэгтэ.

Томонууд болон дунда зарим хомхоолнуудые шэлэһэн һуулгадаг. Зэргэнүүдэй хоорондоо 20-25 сантиметр зайтай байһан харин хомхоолнууд хоорондохи зай 6-10 сантиметр болохо юм. 5-6 сантиметр гүнзгыгөөр һуулгахат. Үдүү хүйтэнһөө далдалжа, дээрэ 2 сантиметр зузаанаар тэбэ дэлгэжэ, аргааханаар тэбэ тараадаг.

"Сибирский сад" һонни

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИГОВ Б.М.Ж. (харюусалгата секретарь), ШИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблээй директор), РИШЧИПОВ С.Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Г.В.

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвиллин үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблээй 2 хууданан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4327. Хэблээдэ тушаагдаһан саг 17.00.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорайн телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлэ абтанхай. Заказ №187.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приемнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарини - 2-50-52, секретаридаиды - 2-60-91, таһуу нийтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай - 2-60-01 (даагшань), 2-57-63, олонинтын хүдэлмэринин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61, Баргажанда - 91-6-40.

"Бурягния" хэблээй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.